

**СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ**

**THE MODERN WORLD TRENDS OF INFORMATIONAL-LIBRARY
SUPPORT AS A FACTOR OF SOCIO-CULTURAL
SPHERE DEVELOPMENT**

Інформаційне забезпечення користувачів є одним із найвагоміших сегментів діяльності бібліотек як соціальних інститутів. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів і суттєвим зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій. Можливість вільного поширення знань в інформаційному просторі створює передумови для зміни концептуальної парадигми системи документальних комунікацій. Розробка нової парадигми інформаційно-бібліотечного забезпечення ґрунтується на феномені відкритого контенту, під яким розуміють інтелектуальні продукти, представлені в Інтернеті.

Створення електронних бібліотек започатковано в 1971 р. і пов'язується із реалізацією проекту «Гутенберг» (автор М. Харт, США), що нині охоплює кілька тисяч електронних книг, серед яких відомі художні і публіцистичні твори, наукові видання. Національна дослідницька програма США «Digital Libraries Initiative», розпочата у вересні 1994 р., стала основою складовою Національної інформаційної інфраструктури (National Information Infrastructure), кінцева мета якої – забезпечити кожному пересічному американцеві доступ до необхідної інформації.

Бібліотеки в США розглядаються як основні ланки системи інформаційного забезпечення різних верств суспільства. На сьогодні там функціонує 16 549 публічних бібліотек. Серед бібліотечних працівників США 68% мають ступінь магістра АБА; користувачами публічних бібліотек є 63% дорослого населення; 98,9% бібліотек надають безкоштовний доступ до Інтернету. Для публічних бібліотек є пріоритетною освітня місія: допомога в написанні курсових, дипломних робіт, рефератів, у виконанні домашніх завдань студентської молоддю, в оволодінні новітніми технологіями; втілення принципів безперервного навчання. Публічні бібліотеки надають місцевим громадам інформацію щодо бізнесу, урядового та місцевого самоврядування, інших тематичних запитів. Бібліотеки США – доступні для різних вікових категорій та представників усіх расових і етнічних груп, різних релігійних конфесій і політичних поглядів. Номенклатура бібліотечних послуг є різноманітною і включає: самостійне оформлення документів, доставку книг додому, можливість

повернути їх у неробочий час та ін. Такі інноваційні форми інформаційного забезпечення та популяризації книг, як «коучинг», «фрімаркет», «сторітелінг», «бук трейлер», також вперше з'явилися в США з метою розширити коло користувачів [4].

Відмінною рисою найбільшої бібліотеки світу, – Бібліотеки Конгресу США, є її тісний зв'язок із законодавцями країни. Вона є центром, де готуються урядові та офіційні видання. У її структурі функціонують: відділ дослідницької служби Конгресу, бюро охорони авторських прав США, юридична бібліотека Конгресу, відділ національної та міжнародної пропаганди та ін. Бібліотекою ретельно вивчається вплив новітніх інформаційних технологій на бібліотечні процеси. Регулярно проводиться опитування користувачів щодо поліпшення якості бібліотечного обслуговування, створюються нові проекти, цікаві для громад і бізнес-структур. Значна увага приділяється вивченню можливостей користування фондами інвалідами та людьми з обмеженими можливостями. В онлайн режимі доступні виставки бібліотеки, окремі друковані видання та фотографії, історичні фільми та політичні промови. Бібліотека недавно запустила додаток, який забезпечує користувачам доступ до Congressional Record. Значну допомогу надає Рада ім. Джеймса Медісона – консультативний орган при бібліотеці з представників приватного сектора, створений в 1990 р. для сприяння проведенню виставок, спеціальних публікацій, кінофільмів, які інформують про фонди [3].

Американські студентські бібліотеки позиціонують себе як сучасні інформаційно-консультаційні центри, що допомагають студентам не лише в дослідницькій роботі та навчанні, а й ознайомленні з університетськими містечками і студентським життям. Надають допомогу у заповненні онлайн-форм для людей, які шукають роботу тощо. Саме завдяки впровадженню в роботу бібліотек подібних послуг та нових сервісів, вони не втрачають своєї популярності. Заслугує на окреме вивчення система бібліотечно-інформаційного обслуговування Єльського університету (США). В бібліотеці діє сервіс «Ваш персональний бібліотекар» з метою отримання студентом максимальної допомоги. Кожному студенту призначається персональний бібліотекар, який інформує його про нові надходження, відповідає на запитання, допомагає знайти необхідні ресурси. Функціонують спеціалізовані програми: «Персональний бібліотекар для медичних студентів», «Персональний бібліотекар для юридичних студентів» тощо.

Бібліотеки США, наслідуючи приклад університетів, відкривають творчі лабораторії «мейкерспейс» як інтерактивні навчальні сегменти для спільних занять людей різного віку з метою вивчення нових предметів, творчості та винахідництва. Отримав поширення досвід проведення безплатних майстер-класів, де можна оволодіти навичками програмування, комп'ютерної анімації та цифрового виробництва. Такі проекти привносять нове в життя бібліотек і змінюють їх роль як неформальних навчальних центрів у місцевих громадах [4].

Сучасні європейські бібліотеки репрезентують багатомільйонні колекції

документів на традиційних і електронних носіях; забезпечують максимальний комфорт для роботи користувачів; надають можливість доступу до повнотекстових електронних баз даних та мережі Інтернет, копіювання документів і трансформування їх в електронному вигляді; гарантують стабільність і високий професійний рівень кадрового потенціалу; зручний для користувачів режим роботи. Належна увага приділяється обслуговуванню користувачів із обмеженими можливостями. В європейських бібліотеках функціонує віддалена довідкова служба, а також комерційний сервіс для копіювання документів, що зберігаються в бібліотеці в різних форматах та на багатьох видах носіїв. Майже всі центральні європейські бібліотеки є історичними пам'ятками культури та мистецтва. Набирає поширення досвід трансформації бібліотек у місця зустрічей, платформ для навчання, натхнення та дозвілля тощо. Сучасні європейські бібліотеки приваблюють громадян не тільки багатими зібраннями літератури, а й можливістю використання аудіо-продукції. Завдяки виставковій та музейній діяльності, залученню відомих письменників і діячів культури на масові заходи, бібліотеки стали улюбленим місцем зустрічей та спілкування людей різного віку. Зокрема, Публічна бібліотека міста Кельн (Німеччина) розробила стратегію перетворення бібліотеки-книгосховища на міжкультурне місце зустрічей. Співробітники проводять навчання користувачів сучасним медіа, організовують інформаційні заходи та виставки. Все частіше німецькі бібліотеки виконують функцію центрів безперервної освіти, у зв'язку з цим посилюється пропаганда читання та інформаційна підтримка навчальних процесів. До нового спрямування в освітньому процесі Німеччини застосовується термін «бібліотечна педагогіка» за аналогією з такими поняттями, як музейна і театральна педагогіка. Виходячи з вимог сучасності, бібліотеки забезпечують доступність освітніх послуг для різних вікових груп читачів, передбачають прищеплення користувачам інформаційних навичок, надання підтримки іммігрантам у вивченні німецької мови. У деяких німецьких бібліотеках друковані книжки відсутні, але читачі відвідують їх задля спілкування, обміну думками, враженнями. Набуває популярності проект «Зв'язок поколінь», у межах якого школярі та студенти навчають Інтернет-технологіям людей похилого віку. Крім того, молодь час від часу проводить майстер-класи з бібліотекарями стосовно впровадження новітніх технологій у роботу бібліотеки.

Бібліотеки Швеції зосереджують свої зусилля на розвитку бібліотечної системи, підтримці вищої освіти, стимуляції інноваційних форм і методів роботи. Пропонують своїм користувачам 92–93% інформації через Інтернет і тільки 7–8% на паперових носіях. Серед популярних заходів – «Бібліотечні дні», акції типу «Я люблю бібліотеку», «Друзі бібліотеки». Активно впроваджуються у практику їх роботи відеоекскурсії, електронні виставки, інтерактивні форми – поліфонічні мозаїки нової літератури, періодичних видань, фанклуби, бліц-інтерв'ю тощо [1].

Книгозбірні Данії активно впроваджують інноваційні проекти з розширення

номенклатури сервісних послуг користувачів. Зокрема, проект «Трансформаційна лабораторія» змінив саме уявлення про бібліотеку. Для її розробки і впровадження активно залучаються читачі бібліотеки, яким дають можливість самореалізовуватися. Спільними творчими зусиллями вже впроваджено імпровізований сквер, музичну студію, літературне кафе. Щоб привернути увагу користувачів, створюють інформаційні галерею, де на дисплеях надають постійно оновлювану інформацію. Значна увага приділяється соціологічним дослідженням для виявлення інформаційних запитів користувачів.

Публічні бібліотеки Данії є сучасними соціокультурними центрами міських громад. Функціонують безкоштовний єдиний електронний читацький квиток, автомати самообслуговування, що проводять автоматичну реєстрацію при поверненні чи видачі документа, зчитують його код і код читацького квитка, автоматична стрічка-конвеєр, що сортує повернені книги за галузями знань, сервісні центри «Стізен-сервіс», де можна отримати відповідь на будь-яке запитання стосовно життя міста, отримати паспорт, права водія [2].

Серед країн близького зарубіжжя є показовим досвід Республіки Білорусь та Російської Федерації з інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів. В бібліотеках Білорусі в останнє десятиріччя впроваджені такі інноваційні послуги: електронна доставка документів; організація віртуальних довідкових служб; розсилка інформації з використанням «функції оповіщення» (електронна пошта, RSS-стрічка); пряме підключення наукових установ до зарубіжних інформаційних ресурсів; запуск проекту віртуального читального залу. Державна установа «Білоруська сільськогосподарська бібліотека ім. І.С. Лупіновича» Національної академії наук Білорусі пропонує нетрадиційні сервіси з перевірки текстових електронних документів на наявність запозичень з використанням системи «Антиплагіат»; доступ до енциклопедичного мультимедійного ресурсу видавництва Horticulture Compendium CABI Publishing (Великобританія); доступ до повних текстів дисертацій електронної бібліотеки Російської державної бібліотеки; персональне онлайн-інформування про нові надходження документів з питань розвитку агропромислового комплексу тощо. На сайті Центральної наукової бібліотеки Національної академії наук Білорусі з 2012 р. розміщена база даних «Національна академія наук в засобах масової інформації», що включає публікації в газетах, журналах, Інтернет-ресурси.

Одна із найбільших наукових бібліотек Російської Федерації, Державна публічна науково-технічна бібліотека, функціонує як центр міжбібліотечного абонементу і електронної доставки документів, виконуючи замовлення на літературу з проблем науки і техніки і, частково, сільського господарства, медицини і економіки. Приймаються замовлення на вітчизняну і зарубіжну науково-технічну літературу як у традиційному режимі (видача оригіналів, мікрокопій), так і в електронному. Функціонує віртуальна довідкова служба. Бібліотека Академії наук Російської Федерації надає такі інформаційні послуги, як пошук і відбір інформації з використанням ресурсів глобальних мереж; надання довідкової інформації щодо роботи в Інтернеті; пошук інформації по

базам даних на різних видах носіїв; електронні розсилки; виконання бібліографічних і фактографічних довідок широкої тематики і різної складності пошуку; підготовка тематичних списків літератури та ін. Надаються індивідуальні і групові консультації по основах навігації в мережі і використання пошукових систем Інтернет, навчання роботі з програмами Netscape, Explorer та ін.

Заслуговує на увагу вивчення передових тенденцій інформаційно-бібліотечного забезпечення азіатських країн. Так, при Національній бібліотеці в Пекіні (Китай) у 1991 р. створено потужну інформаційно-пошукову систему, що дозволяє перебудувати організацію найбільш трудомістких процесів комплектування, каталогізації і книговидачі. Бібліотека виконує функції китайського інформаційного центру ISDS (International Serials Data System). Автоматизована бібліотечна інформаційна система включає підсистеми: пошуку інформації, обслуговування китайськими виданнями, випуску бібліографічних покажчиків і забезпечення зберігання рідкісних і цінних видань. Вона об'єднує автоматизовані системи найбільших бібліотек країни, допомагає популяризувати їх книжкові фонди не лише китайською, а й англійською, японською, російською та іншими мовами. Національна парламентська бібліотека Японії з 2001 р. проводить міждисциплінарні дослідження з вивчення основних національних політичних проблем, що потребують розроблення міжпредметного підходу. Це включає обмін думками з експертами і дослідження як всередині, так і за межами Японії, а також аналіз інформації з друкованих джерел і електронних ресурсів. Протягом останніх років практикується проведення «Міжнародного політичного семінару», для участі в якому та обговорення питань запрошуються іноземні фахівці.

Таким чином, аналіз сучасних світових тенденцій інформаційного забезпечення різних категорій користувачів засвідчив, що серед першочергових завдань бібліотек зарубіжжя розроблення та вдосконалення пошукових інформаційних стратегій, розширення номенклатури сервісних послуг в умовах відкритого контенту, створення власних електронних продуктів, вирішення проблем оцифрування документних ресурсів тощо. Структурні зміни та інноваційні процеси, що набувають перманентного характеру, дозволяють сучасним бібліотекам значно розширити та урізноманітнити спектр інформаційно-бібліотечних послуг для задоволення потреб користувачів. Значення пріоритетного напряму роботи набуває створення комплексної системи послуг нового рівня, що ґрунтуються на врахуванні інформаційних потреб користувачів. В умовах глобальної інформатизації суспільства бібліотеки трансформуються із книгосховищ в потужні інформаційні центри, використовують друковані видання та активно формують електронні ресурси, розбудовують власну пошукову стратегію інформаційного забезпечення користувачів.

Література

1. Пашкова В. Бібліотечна справа у Швеції: перше десятиріччя XXI століття. *Бібліотечний форум України*. 2011. № 3. С. 27–30.
2. Петрина Н. Сучасне і майбутнє бібліотек Королівства Данії. *Бібліотечний форум України*. 2008. № 1. С. 44–47.
3. Семесько В. Бібліотека Конгресу США: зарубіжний досвід. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 1. С. 17–19.
4. Філіпова Л., Олійник О. Еволюційний шлях розвитку і інформатизації бібліотек США. *Бібліотечний форум України*. 2012. № 3. С. 35–40.

Людмила Глебова
ORCID: 0000-0001-8865-7442

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД, БІБЛІОТЕЧНИЙ РЕСУРС, ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

LIBRARY FUND, LIBRARY RESOURCE, INFORMATION RESOURCE: CORRELATION OF CONCEPTS

Нині спостерігаємо потужні трансформації як у діяльності інформаційних установ зокрема, так і у напрямку формування терміносистеми інформаційної галузі. Такі перетворення, природно, не оминули і терміносистему бібліотечно-інформаційної галузі. До терміноелементів, що потребують уточнення їх змістового наповнення, відносимо поняття *бібліотечний фонд*, *інформаційний ресурс*, *бібліотечний ресурс*. Певну інформацію з означеної теми знаходимо у Законах України («Про бібліотеки та бібліотечну справу» [1], «Про національну програму інформатизації» [2] тощо) та у роботах Ю. Столярова, М.Ларькова, Г. Щербиніної та інших. Незважаючи на зацікавленість наукової спільноти, спостерігаємо певні відмінності у визначенні обсягу названих термінів.

У Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» представлено визначення понять *бібліотечний фонд* та *бібліотечний ресурс*. «Бібліотечний фонд – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці» [1]. За цим Законом зміст терміноелемента «бібліотечні ресурси» складають такі компоненти: «бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації, бази даних, мережні інформаційні ресурси, довідково-пошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передачі інформації» [1]. Проте на практиці наразі все частіше у значенні, синонімічному до поняття *бібліотечні ресурси*, використовується терміноелемент *інформаційний (інформаційні) ресурс (ресурси)*. Визначення названого поняття (*інформаційні ресурси*) у Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» не знаходимо.